

zaam zijn, maar ook met elke medicus die in Afrika gewerkt heeft, of nog werkt, en die inlichtingen kan verschaffen, zelfs indien dit slechts een beperkt gebied van dit onderzoek betreft. Aan ieder die tot het geven van inlichtingen bereid is, zal ik gaarne vragenlijsten toezenden.

8 februari 1962

Simon's View,
Sorrento Road,
St. James, Kaap Provincie,
Republiek van Zuid-Afrika

JAMES MARSHALL, M. D.
hoofd afdeling huidziekten,
Universiteit van Stellenbosch

ALCOHOL EN VERKEERSONGEVALLLEN

In de rubriek Berichten Buitenland onder het hoofd verkeersongelukken vond ik op bl. 395 van deze jaargang de mededeling: „De betekenis van alcohol is bekend”.

Nu heb ik altijd gemeend en meen ik nog, dat de betekenis van alcohol op het verkeer ten enenmale onbekend is. Enkele zeer tot het gevoel sprekende ongelukken door mensen in pathologische alcoholroes maken grote indruk, maar zeggen niets over „de betekenis van alcohol” voor het verkeer.

In de weinige bekende statistieken blijkt het aantal ongelukken, waarbij alcoholgebruik van de betrokkene geconstateerd is, heel klein te zijn, enkele procenten. Of dit alcoholgebruik oorzakelijk heeft meegewerkt, is niet onderzocht; of er ongelukken hebben plaatsgevonden waarbij alcoholgebruik niet is geconstateerd, weet men evenmin. Al evenzeer is onbekend of, en zo ja in welke mate, de postalcoholische toestand, de kater, die duidelijk aantoonbare afwijkingen in de evenwichtstoestand teweegbrengt (positienystagmus), zonder begeleiding van alcoholgeur of verhoogd alcoholbloedgehalte, van invloed is op het ontstaan van ongelukken.

Ik ben bang dat het bestaande vooroordeel dat bij overheid, verkeersverenigingen en individuele personen bestaat over de invloed van alcohol (zoals ook over de invloed van rijsnelheid) de gedachten afleidt van een behoorlijk wetenschappelijk onderzoek naar de achtergronden van de verkeersongevallen. Zoals FORMIJNE al herhaaldelijk heeft betoogd, is dit een zaak die ons medici zeker aangaat. Het verkeer is een der grootste „doders” en dan nog wel veelal van kerngezonde mensen. Is het niet onze taak als artsen hier op een goede preventie aan te dringen? Dan zullen wij echter dogmatische dwanggedachten over alcohol (en over andere factoren) moeten vervangen door oordelen gebaseerd op goede onderzoek.

Amsterdam, 26 februari 1962

L. B. W. JONGKEES

FENETHICILLINE, METHICILLINE EN RESISTENTE STAFYLOKOKKEN

De heren A. MANTEN en A. MARSEILLE (1962) maken er bezwaar tegen dat in een advertentie van ons gesteld wordt, dat fenethicilline (Penicilline M-V van de N.V. Technische Apothekers Onderneming en de N.V. Minerva Chemie te Rotterdam) werkzaam is tegen resistente stafylokokken. Genoemde heren vermelden niet of hun bezwaar gegrond is op eigen onderzoekingen of op gegevens uit de literatuur.

Nog afgescheiden van de overweging dat in het algemeen bij antibiotica de werkzaamheid niet eenvoudig een kwestie is van zwart of wit, maar in hoge mate samenhangt met de dosering, willen wij wijzen op de publikaties van o.a. GARROD (1960), KRAUSHAAR (1960) en MORIGI c.s. (1960). Volgens deze zijn resistente stafylokokken aanzienlijk gevoeliger voor fenethicilline dan voor penicilline-V of voor penicilline-G.

Van de momenteel beschikbare penicillinepreparaten voor oraal gebruik is fenethicilline het actiefst tegen resistente stafylokokken. Een oordeel over parenteraal te gebruiken preparaten of over andere antibiotica is hier niet aan de orde. De arts die advertenties leest, weet, dat het niet gebruikelijk is dat

daarin alle behandelingsmethoden vermeld worden die maar mogelijk zijn.

Literatuur: GARROD, L. P. (1960) *Brit. med. J.* I, 527. — KRAUSHAAR, A. (1960) *Arzneimittel-Forsch.* 10, 419. — MANTEN, A. en A. MARSEILLE (1962) *Ned. T. Geneesk.* 106, 230. — MORIGI, E. M. E., W. B. WHEATLEY en H. ALBRIGHT (1959/60) *Antibiot. Ann.* 7, 127.

Rotterdam, februari 1962

N.V. Technische
Apothekers Onderneming,
N.V. Minerva Chemie

HET MENSELIJK LICHAAM

De bespreking door Prof. Dr. A. DE FROE (1962), van het boek van J. H. VAN DEN BERG, *Het menselijk lichaam*, deel II, geeft mij aanleiding tot de volgende notities, die meer als een toelichtend terzijde dan als polemiek zijn bedoeld.

Uit de recensie blijkt duidelijk dat Prof. DE FROE het boek beoordeelt als een (populair-)wetenschappelijk werk. Zijn kritiek richt zich dan ook vooral op het wetenschappelijk onaanvaardbaar en door moderne theorieën achterhaald zijn van belangrijke gedeelten. Zonder nu deze kritiek naar haar inhoud aan te tasten, wil ik er met nadruk op wijzen dat het boek van Prof. VAN DEN BERG, hoewel wetenschappelijke zaken mede behandelend, allerminst beoogt zich op het niveau van de wetenschap, in de gangbare zin, te bewegen. Het dient zich immers aan als iets geheel anders dan een populair-wetenschappelijk werk, namelijk als, blijkens de ondertitel, „Een metabletisch onderzoek”.

Wat de schrijver onder metabletisch verstaat, heeft hij gedemonstreerd in zijn in 1956 verschenen boek *Metabletica*, met de ondertitels: „Leer der veranderingen; beginselen van een historische psychologie”. De psychologie van deze metabletica is een fenomenologische psychologie, en de leer der veranderingen is dan ook een toegepaste fenomenologie. Kort, en daardoor onvolledig omschreven is deze metabletica een fenomenologische cultuurgeschiedenis, waarbij „cultuur” zowel de mens omvat, als zijn uitdrukkingswijzen, als ook de wisselwerking tussen deze beide.

Bezien wij *Het menselijk lichaam* nu in het kader waarin het boek zichzelf stelt, dus als een proeve van toegepaste fenomenologie, dan zijn bij de door Prof. DE FROE geuite kritiek de volgende aanvullingen onmisbaar.

1. Voor zover het betoog als wetenschappelijk onaanvaardbaar wordt gevoeld, doet men goed te beseffen dat de beschrijving van een metabletische relatie niet beoogt in de plaats te treden van een bewijs van wetenschappelijke oorzakelijkheid. VAN DEN BERG duidt zelf verschillende malen op dit verschil, bv. op bl. 122. Men kan echter, met een wetenschappelijke bril de beschrijving van een metabletisch verband lezend, de kortsluiting naar een wetenschappelijke causaliteit moeilijk vermijden. Dit geeft aanleiding tot interpretaties die op zichzelf niet buiten de bedoeling van de schrijver lagen, maar die het bedoelde eenzijdig en dus onjuist weergeven. Om de gedachten te bepalen: voorbeelden van metabletisch verband zijn de relaties tussen anatomie en pestepidemieën (deel I), tussen de bouwstijl der barok en NEWTONS formulering van de zwaartekrachtwet (deel II), bl. 110-114), en tussen de ontdekking van de reflexboog en het impressionisme in de schilderkunst (deel II, bl. 262-266). Men kan nu de uiteenzettingen over bv. de laatstgenoemde relatie op verschillende wijzen interpreteren:

a. „Een bepaalde ontwikkeling in de neurologie veroorzaakte een zodanige verandering in levensinstelling bij de mensen van die tijd, dat de kunstenaars onder hen de dingen op een nieuwe wijze gingen uitbeelden”. Maar ik kan er ook van maken:

b. „Deze neurologische ontdekking werd veroorzaakt door een veranderde constellatie in het culturele klimaat, welke verandering zich op ander niveau uitte in de impressionistische schilderijstijl”.

Beide formuleringen leggen een causale relatie, en wetenschappelijk gesproken zijn het alternatieven. De schrijver moet of *a* of *b* hebben bedoeld en de juistheid van de betreffende uitspraak zou door andere analyse getoetst moeten worden. Metabletisch moet men ze echter beide laten gelden, met daarbij nog toevoegingen als:

c. „Het menselijk lichaam onderging in de betreffende periode een verandering waardoor enerzijds de reflexhoogtevoorschijn kwam en anderzijds de omgeving zich op nieuwe wijze aan de kunstenaar presenteerde”. En ongetwijfeld nog vele andere modi!

2. Naast de constatering dat het lichaam voor VAN DEN BERG identiek is met onze kijk op het lichaam (Prof. DE FROE), moet aangetekend worden dat metabletisch gesproken het lichaam noch het een noch het ander is: noch „het lichaam” in de zin van het wetenschappelijk of dagelijks spraakgebruik, noch „onze kijk op het lichaam”. Wat het wel is, dit metabletisch lichaam, kan op verschillende niveaus aangeduid worden. Populair: het is de lichamelijkeheid als cultuurverschijnsel. Iets exacter: het is de aanraking tussen wereld en menszijn, welke als „mijn lichaam” manifest wordt. Fenomenologisch: menselijk lichaam is lichamenlijk menszijn, het is het geleefde lichaam, de modus van ons bestaan.

3. Tenslotte de volgende annotatie bij de constatering dat een bepaalde uiteenzetting door de tijd is achterhaald. De metabletica beschouwt de wetenschappelijke theorie als een verschijnsel, weliswaar als een zeer belangrijk verschijnsel doch niet als een norm. Het betoog over de kniepeesreflex bijvoorbeeld dient om de betekenis te demonstreren van de reflexleer, in haar klassieke formulering, in het kader van het veranderend mensbeeld in het laatste deel der 19e eeuw. De daartoe gegeven neurologische uiteenzetting (bl. 206-218) kan in het licht van de hedendaagse neurologie verouderd zijn, ze moet echter ter plaatse zó blijven staan. Men zou wel kritiek kunnen oefenen op wat op bl. 275 staat, nl. dat er nog geen echte vernieuwing in de reflexleer is geweest; doch voor zover de neurologie in de laatste decennia veranderde, levert zij daarmee een metabletisch bewijs voor de op til zijnde veranderingen van ons mensbeeld die Prof. VAN DEN BERG aan het slot van zijn boek aankondigt. Nieuwere inzichten van de wetenschap komen aan de orde als aspect van nieuwere veranderingen in het menszijn, een metabletisch hoofdstuk dat thans nog niet geschreven kan worden.

Literatuur: FROE, A. DE (1962) Boekaankondiging: J. H. VANDEN BERG, Het menselijk lichaam. *Ned. T. Geneesk.* 106, 225.

Amsterdam, 5 februari 1962

P. J. THUNG

De boeken genaamd *Metabletica* en *Het menselijk lichaam* dienen zich aan als wetenschappelijke verhandelingen en werden als zodanig beoordeeld. Ze mogen populair zijn, populair-wetenschappelijk zijn ze niet. In de toelichting van collega THUNG wordt metabletica achtereenvolgens genoemd: leer der veranderingen, beginselen van een historische psychologie, fenomenologische psychologie, toegepaste fenomenologie, fenomenologische cultuurgeschiedenis. Wanneer deze termen geen wetenschap aanduiden, wat wordt er dan wel mee bedoeld?

De fenomenologische methode acht ik als wetenschappelijke methode ten volle aanvaardbaar. Tegen het gebruiken van deze methode heb ik geen bezwaren gemaakt. Het wijzen op parallel lopende verschijnselen is niet het uitsluitend voorrecht van de fenomenologie. Gastralgie en koorts kunnen ge-

lijktijdig ontstaan, maar de één is geen oorzaak van de ander, noch omgekeerd. Ze kunnen met elkaar verband houden, maar dit is geen wet. Wij artsen zijn in dit soort zaken getraind.

Het dooreen hutselen van methoden, het lichtvaardig concluderen en het aanpraten van conclusies acht ik laakbaar. Op de bladzijden 162 tot 166 past VAN DEN BERG bij zijn verwerping van andere verklaringen voor komen en gaan van de pest, de gebruikelijke epidemiologische redeneringen toe. En dat doet hij bij zijn ernstige en m.i. onbillijke kritiek op de geneeskunde herhaalde malen.

En is het werkelijk de toepassing van een zuiver fenomenologische methode die hem, als fundament van een metabletische epidemiologie, dwingt om aan te nemen dat door de snede zo juist gelegd (het openen van het lijk door MUNDINUS) de pest bezit neemt van het lichaam (bl. 159)?

VAN DEN BERG noemt als verbindingsschakel tussen lijkopening en pestepidemie een verschuiving in het levenspatroon, een verandering van levensstijl en levensinstelling. Een dergelijke veronderstelling lijkt mij aannemelijk. Maar dan begint het pas: het onderzoek naar feiten en argumenten. Of met de woorden van collega THUNG: de toetsing door nadere analyse. En daar waar het begint, laat VAN DEN BERG verstek gaan. Dit is ook weer niet erg, want waarom zou een mens niet mogen dromen? Maar VAN DEN BERG beweert, als zenuwarts en hoogleraar te Leiden en zich in het bijzonder richtend tot de artsen, dat hij gedwongen wordt tot het aannemen van het veronderstelde verband. Dat noem ik lichtvaardig oordelen.

En hoe wordt deze zaak ons aangepreerd! Met lugubere verhalen over lijkopening en pestziekte. Geen ogenblik komt de lezer emotioneel tot rust. Ik heb geen bezwaar tegen deze goed gestelde en fraai verluchte verhalen. Maar zij leiden mijn aandacht niet af van het betoog. Dit betoog, dat ik niet aarzel defect te noemen, tast het vertrouwen aan, dat onmisbaar is voor het lezen van een boek dat zich op een zó uitgestrekt terrein beweegt, dat verificatie van feiten en argumenten voor praktisch iedere lezer slechts ten dele mogelijk is.

Wanneer VAN DEN BERG zich niet had laten verliesden tot dergelijke betogen, die vaak blijk geven van een rancune tegen de geneeskunde en niet passen in het kader van een fenomenologische methode, maar zich had gehouden aan de uitdrukkingwijzen die collega THUNG zo helder heeft uiteengezet, zou ik mij gaarne tot lof en aanbeveling beperkt hebben.

Literatuur: DUIJKER, H. C. J. (1952) De psychologie in het geding. *Ned. T. Psychol.* 7, 317. — DUIJKER, H. C. J. (1957) Een sophist in de Academie; een metabletische dialoog. *Ned. T. Psychol.* 12, 172. — FROE, A. DE (1960) Een boek dat te denken geeft. *Wending* 15, 473. — FROE, A. DE (1962) Een bedenkelijk boek. *Wending*, ter perse.

Amsterdam, 17 februari 1962

A. DE FROE

BERICHTEN

BUITENLAND

België

Vereniging van geriateren. — Onlangs is de Vlaamse vereniging van geriatrie gesticht. In haar programma staan wetenschappelijke vergaderingen en een jaarlijkse „vervolmakingscyclus”. De leergang zal voor de eerste maal van 9 tot 11 juni te St. Idesbald worden gegeven met medewerking van geriateren uit Nederland, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, Schotland en Zwitserland. Met Nederlandse zusterorganisaties is reeds aanraking verkregen. Tot voorzitter en secretaris zijn Prof. Dr. G. VERDONK en Dr. H.